

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBATSELA 2016

MEPUTSO: 80

NAKO: Diiri tše 2

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 12.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO TŠE THARO, e lego YA A, YA B le YA C.

KAROLO YA A:	Tekatlhaologanyo	(30)
KAROLO YA B:	Kakaretšo	(10)
KAROLO YA C:	Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo	(40)

2. Badišiša ditaelo ka šedi.
3. Araba dipotšišo KA MOKA.
4. KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE e ngwalwe letlakaleng LE LEFSA.
5. Thalela mošomo wa gago ka morago ga KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE.
6. Tatelano ya dikarabo e swane le ya dipotšišo.
7. Tshela mothaladi ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.
8. Ela hloko mopeleto le tlhamego ya mafoko.
9. Nako yeo e akanywago ge go arabja lephephe le e ka ba ka tsela ye:
KAROLO YA A:	Metsotso ye e ka bago ye 50
KAROLO YA B:	Metsotso ye e ka bago ye 30
KAROLO YA C:	Metsotso ye e ka bago ye 40
10. Ngwala ka bothakga ka mongwalo wo o bonalago.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

1.1 Badišiša temana ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka yona.

SETŠWELETŠWA SA A

HAPPY!		
1	<p>'Ngwaga o sa nthatego selaganya.' Ao ke mantšu a mašabašaba ge a itokišetša go kgaola ngwaga. Letšatši la 31 Manthole le thankgela ka medumo, dikopelo le mmino wa boitokišetšo bja ditiragalo tša gare ga mpa ya bošego bjo. Moya go foka wa lethabo leo mogologolo a felago a re le fetša ka manyami. Ditoropong le magaeng koša ke e tee. Toropo e nyeuma ka motho mola mabenkele a go rekiša dithuthupiši a olela tšhelete ya bareki. Ke mang a nyakago go kgaola ngwaga ka bodutu ruri? Bareki ba gokere mehutahuta ya dithuthupiši, tše dingwe di phathekgilwe ka mahwafa mola dingwe di šikerwe ka magetla, ga ešita tše dingwe ba rwele hlogong. Ke semphetekegofete ge thaka ye tshese e šupetša batswadi gore 're nyaka ye' ka gore e itia '<i>ting tong</i>'. Tše ditelele le tše dikopana, tše ditshese le tše dikoto, sa koša ke lerole.</p>	5 10
2	<p>E fihlile iri ya lesomepedi gare ga mpa ya bošego bja letšatši la 31 Manthole. Go kwala melodi le mekgolokwane ge go hlakelelwa ngwaga wo mofsa. Ga go mogolo, ga go monyane, go phakgangwe motse ka moka. Go kwala thu! thuu! bhum! pho! tswii! Dikoloi le tšona di thomile go bina mantshegele, ga go sa sepelega. Mmino o goletše godimo. Yo a ikwago maatla o bina nawo. <u>Bafsa ba bangwe ba bina ka šeleng, ga ba sa tseba gore ba itire eng.</u> Le bao ba bego ba khuditše ba itapološa ka digalagala bjale ba hlapogetšwe, ba thoma go emelela gore ba se tlo hlaelwa. Bangwe ba tsena mebileng ba gokarane le bagwera, ga go tsebje le mo go iwago. Batho ba laolwa ke maikutlo, mabjala ga go sa nyakwa a kgauswi. Go tšewa leetwana go yo nyaka bja go tonya. Mafelo a go rekiša bjale le wona ga a tswalelwe ka leo letšatši. Gape poifo le yona e hwile. Di tla no bonwa ke masa ge a goroga.</p>	15 20 25
3	<p>Lethabo la mohuta wo le tšewa kgopu ke ditiro tša bonokwane le masetlapelo. Dithunya le tšona di tšea kgang le dithuthupiši ge yo mongwe a laelana le la ka keno. Botse bo bonwa ke bao ba sa boifego. Ge e le diruiwaratwa ruri ke masetlapelo. Ge di ekwa modumo di tšhaba gore di be di gakwe ke mo di tšwago gona. Di ota ka motsotso ruri. Ke mo ba mokgatlo wa go lwela ditokelo tša diphoofolo wa SPCA ba tsenago gona go bona gore diphoofolo di bolokegile.</p>	30 35

4	Ka le le latelago go kwala masetlapelo fela. Boitsholo bo aparetše difahlego le megopolo ya bontši bja batho. Ba bangwe ba lobile maphelo. Morutwana šo o emetše dipoelo tša mphato wa marematlou. Ka madimabe o hemile muši wa dithuthupiši gomme o ile bokhutšong bja mafelelo ka lona letšatši le. Dipoelo tša dihloro di hloka moamogedi ka letšatši la gona. Yo mongwe o a itshola gobane e sa le a thoma go gamola madila ka lona letšatši leo gobane a be a re ke gatee fela.	40 45
5	Ba bangwe ba ile mapaing le bao ba bego ba sa nagane ka bona le gatee. Bangwe ba rwele dimpa tšeo beng ba tšona ba sa tsebjege ka gore lethabo le be le thiba ditsebe le mahlo. Yo mongwe e sa le a hwetša bolwetši ka lona letšatši le. Go a gobalwa ebile go phaiwa thetho ka kgang. Ka go le lengwe mašeleng a ile, naga e nkga muši, e tšhilafetše. Bangwe ba golofetše mola bangwe ba kobofetše ka lebaka la meragelo ya letšatši le. Dithuto di thoma go amega gampe. Ruri ke gona ge ba re bohlale bo tšwa lebading?	50
6	Mohlomongwe ngwaga o swanetše go kgaolwa ka setu gore dillo le ditsikitlano tša meno di fele. Mohlomongwe go se rekwe dithuthupiši, mafelo a go rekiša bjala a tswalelwe ka nako ya maleba le batho ba se dumelelwe go sepela mebileng ka morago ga iri ya lesome bošego.	55

[Boitlhamelo]

- 1.1.1 Na ngwaga o kgaolwa ka letšatši lefe? Efa letšatši le kgwedi. (1)
- 1.1.2 Tsopola lentšu go tšwa TEMANENG YA 1 leo le laetšago gore batho ke ba bantši. (1)
- 1.1.3 Go tšwa TEMANENG YA 1, efa ditiragalo TŠE THARO tša ge go itokišetšwa go kgaola ngwaga. (3)
- 1.1.4 Laetša mekgwa YE MERARO yeo bareki ba swarago dithuthupiši ka yona. (3)
- 1.1.5 Hlaloša sebopego sa dithuthupiši tšeo di rekwago ka letšatši le. Efa TŠE PEDI. (2)
- 1.1.6 Na medumo ye 'thu! thu! bhum! pho! tswii!' ke ya eng? Fahlela ka go hlaloša gore ke ka lebaka la eng e fapana. (2)
- 1.1.7 Hlaloša mmolelwana wo o kotofadišwego go ya le ka mokgwa wo o šomišitšwego ka gona temaneng. (1)
- 1.1.8 Laetša ka mokgwa woo ditiragalo tša letšatši la 31 Manthole di amago dithuto tša barutwana ka gona. Araba ka dintlha TŠE PEDI. (2)

- 1.1.9 Na tiragalo ya lefoko le le thaletšwego e re utollela eng ka moya wa letšatši la go kgaola ngwaga? Fahlela ka ntlha E TEE. (2)
- 1.1.10 Na lefoko la mathomo la TEMANA YA 3 ke ntlha goba kgopolo? Fahlela. (2)
- 1.1.11 Ke ka lebaka la eng diruiwaratwa di tšhaba gore di be di gakwe ke mo di tšwago? (1)
- 1.1.12 Kgopolo ya gago ke efe mabapi le mekete ya letšatši la go kgaola ngwaga? Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.1.13 Efa maikutlo a gago mabapi le temana ya 5. (1)
- 1.1.14 Na o bona dithuthupiši di le bohlokwa ka letšatši le? Fahlela. (1)

1.2 Lebeledišiša seswantšho se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka sona.

SETŠWELETŠWA SA B

[Inthanete]

1.2.1 Kgetha karabo ya maleba. Ditiragalo tša seswantšho se di atile kudu:

- A Magaeng
- B Ditoropong
- C Mabenkeleng
- D Dikolong

(1)

- 1.2.2 Lori ya diphahlo e tšwa profenseng efe? (1)
- 1.2.3 Efa phapantšho yeo e tšweletšwago ke ditiro tša mošemane mo seswantšhong se le molaotheo wa Afrika-Borwa. (2)
- 1.2.4 Go ya ka wena ke eng seo se ka dirwago go fediša ditiragalo tša mohuta wo? (1)
- 1.2.5 Na ke tshwanelo gore baotledi ba fe bakgopedi ba mebileng tšhelete? Fahlela karabo ya gago. (1)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Bala temana ye e latelago gomme o ngwale dintlha TŠE ŠUPA mabapi le tsheketošo ya mohlagase.

DITAELO

1. Ngwala dintlha TŠE ŠUPA mafokong ao a feletšego ka mantšu ao a sa fetego a 70.
2. Nomora mafoko a gago go tloga go 1 go fihla go 7.
3. Ngwala ntlha E TEE lefokong LE TEE.
4. Šomiša mantšu a gago ka mo go kgonagalago.
5. Ngwala palomoka ya mantšu ao o a šomišetšego ka mašakaneng mafelelong a kakaretšo ya gago.

SETŠWELETŠWA SA C**TSHEKETŠO YA MOHLAGASE**

Ge ke be ke etetše malome ka maikhutšo a dikolo ke ithutile dilo tše dintši mabapi le go boloka mohlagase. Yena le ba lapa la gagwe ba hlokomela mohlagase kudu.

Ba šomiša ditloloupo tša go boloka mohlagase ka dinako tšohle. Di tšea lebaka le letelele ebile ga di ruthetše ntlo. Mabone a diphapoši tšeo di se nago motho a dula a timilwe, a tšhungwa fela ge go na le motho ka gare. Ba re kisa e šomiša maatla a mantši a mohlagase, ka gona kisa ya bona ba e thumaša ka nako yeo e swanetšego go šomišwa, e sego mosegare le bošego.

Motswala ge a re direla foofoo o bediša meetse ao a lekanego fela ka ketleleng. Ga a tlatše ketlele ka meetse ao a ka se šomego ka moka. Le dijo o apea tše ntši a di bea setšidifatšing gore a se tlo apea gantši ka ge setofo se šomiša maatla a mantši a mohlagase. Setšidifatši sa gona se dula se tswaletšwe gore moya wa go fiša o se tsene ka gare.

Ge re robala, malome o re laya tsebegokwa gore re time didirišwa ka moka tša mohlagase tšeo re sa di šomišego go swana le thelebišene le tšhatšha ya selefouno. Ge re tsoga re lebanya letangwana la go rutha, ra phonkgela ka gare. Morago ra tima motšhene wa gona go boloka mohlagase.

Mafelelong a kgwedi ke maketše ba lefela tšhelete ye nnyane ya mohlagase mola ntlo ya bona e le ye kgolo kudu.

[Boitlhamelo]

**KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO
POTŠIŠO YA 3**

Lebeledišiša papatšo ye gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

SETŠWELETŠWA SA D

MADULO A MAKAONE, a ntšha dipoelo tša go phadima!

A

Ga go na lešata ebile go šireletšegile.

Phakiša! Go šetše diphapoši tše pedi fela. O ka beeletša ka dirantanyana tše sekete makgolohlano (R1 500,00)

O fetša dithuto tša gago ka ponyo ya leihlo.

B

[E nolofadišwe go tšwa go Inthanete]

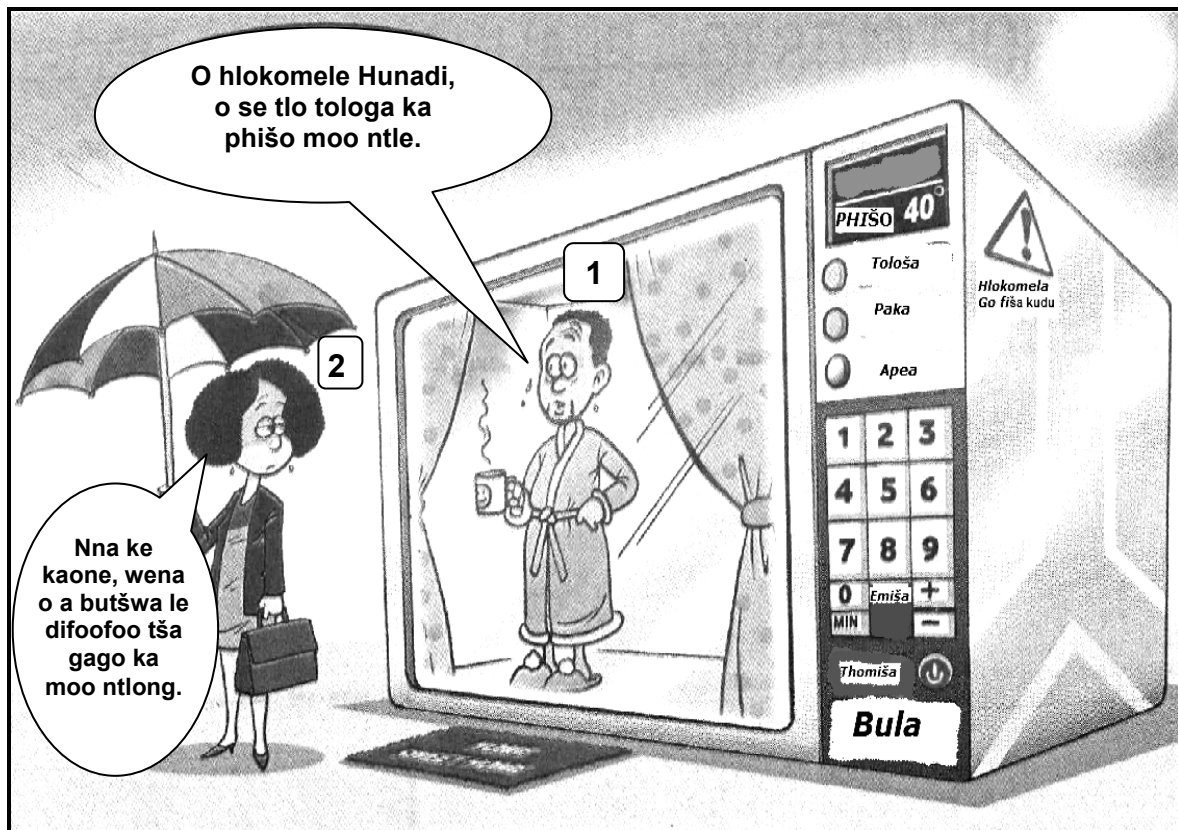

- 3.1 Kgetha karabo ya maleba. Na mmapatši o bapatša eng?
 A Sekolo sa baithuti.
 B Dithuto tša go phadima.
 C Madulo a baithuti.
 D Diaparo tša baithuti. (1)
- 3.2 Tsopola mmolelwana wa tlhohleletšo wo o laetšago gore baithuti ga ba tšee lebaka le letelele dithutong. (1)
- 3.3 Efa lekpanyi leo le dirišitšwego papatšong o be o hlaloše mošomo wa lona. (2)
- 3.4 Bapetša lehlaodi leo le ngwadilwego ka mongwalo wa moseka le ditiragalo tša SESWANTŠHO SA B. (2)
- 3.5 Tšweletša modirišo wo o šomišitšwego papatšong o be o hlaloše mošomo wa wona. (2)
- 3.6 Laetša o be o hlaloše moselana wo o dirišitšwego go jabetša. (2)
- [10]

POTŠIŠO YA 4

Lebeledišiša khathune ye le mantšu a yona gomme o arabe dipotšišo tša go latela.

SETŠWELETŠWA SA E

[E nolofadišwe go tšwa go Inthanete]

- 4.1 Kgetha karabo ya maleba. Leadingwa la sedirišwa se se šomišitšwego go tšweletša molaetša wa khathune ye ke:
- A Thelebišene
B Selefouno
C Maekhroobene
D Setofo (1)
- 4.2 Tsopola mašala A MABEDI ao a šomišitšwego go bapetša seemo sa batho khathuneng ye. (2)
- 4.3 Efa leganetši leo le šomišitšwego ke motho wa pele khathuneng. (1)
- 4.4 Tšweletša lehlathinako la ditiragalo tša khathune ye o be o fahlele ka lebaka. (2)
- 4.5 Ke phapantšho efe yeo e tšweletšwago ke motho wa 1 le maemo a phišo a tikologo ya gagwe? Araba ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 4.6 Na o nagana gore tswalano ke efe gare ga seemo sa ka gare ga sedirišwa le ka ntle ga sona? Fahlela karabo ya gago. (2)

[10]**POTŠIŠO YA 5**

- 5.1 Bala temana ye gore o tle o kgone go araba dipotšišo tšeo di latelago.

SETŠWELETŠWA SA F

Hunadi ke mosadi yo a ithatago kudu. O tloga a lemoša bana ba gagwe gore seriti le tlhompō di a šomelwa. O boletše phatlalatša gore dilo tše dibotse motho o a itirela. Ge a šetše a kgala ka bogale o tla hwetša le mare a sa a metše e le ge a gatelela gore bokamoso bja motho bo ka matsogong a gagwe. O re go tšwa go motho ka boyena gore o a bo betla goba o a bo senya na. A tšwela pele a re: 'O tla kwa motho a re gape nna ga ke na mašeleng a go ya sekolong. **Hlogo** ya ka ga e mpotše gore ke bonane le **hlogo** ya sekolo.' Aowi! Na motho yo ga se a kwa ka pasari goba NSFAS? Ema ka maoto o botšiše barutiši ka makala ao a ka go thušago go betla bokamoso bja gago. Kolobe ya *mošalamorago* dimpša di a e bona le gona kgomo go tsošwa yeo e itsošago. Mošomo wa barutiši ke go hlahla barutwana ka ga bokamoso bja bona. Mahlaku a mafsa a ema ka a matala.

[Boitlhamelo]

- 5.1.1 Hunadi ke mosadi yo a ithatago kudu.
- (a) Ngwala lefoko le ka lebaka le le fetilego.
(b) Fetolela lefoko le go kganetšo. (2)
- 5.1.2 Tsopola mohlala wa leamanyi o be o hlaloše gore ke ka lebaka la eng e le leamanyi. (2)

5.1.3 Kgetha karabo ya maleba o be o fahlele ka lebaka.

Lentšu le bogale ke:

- A Leinakgopolo
- B Lehlaodi
- C Lehlathi
- D Leinakgoboko

(2)

5.1.4 Mantšu a a kotofaditšwego ke dipholisemi. Efa tlhalešo ya wona go ya le ka moo a dirišitšwego ka gona temaneng.

(2)

5.1.5 Efa lelahlelwa setsopolweng o be o fe mošomo wa lona go ya le ka mokgwa wo le šomišitšwego ka gona.

(2)

5.1.6 Laetša ka mo leinagokwa le le ngwadilwego ka moseka le bopilwego ka gona.

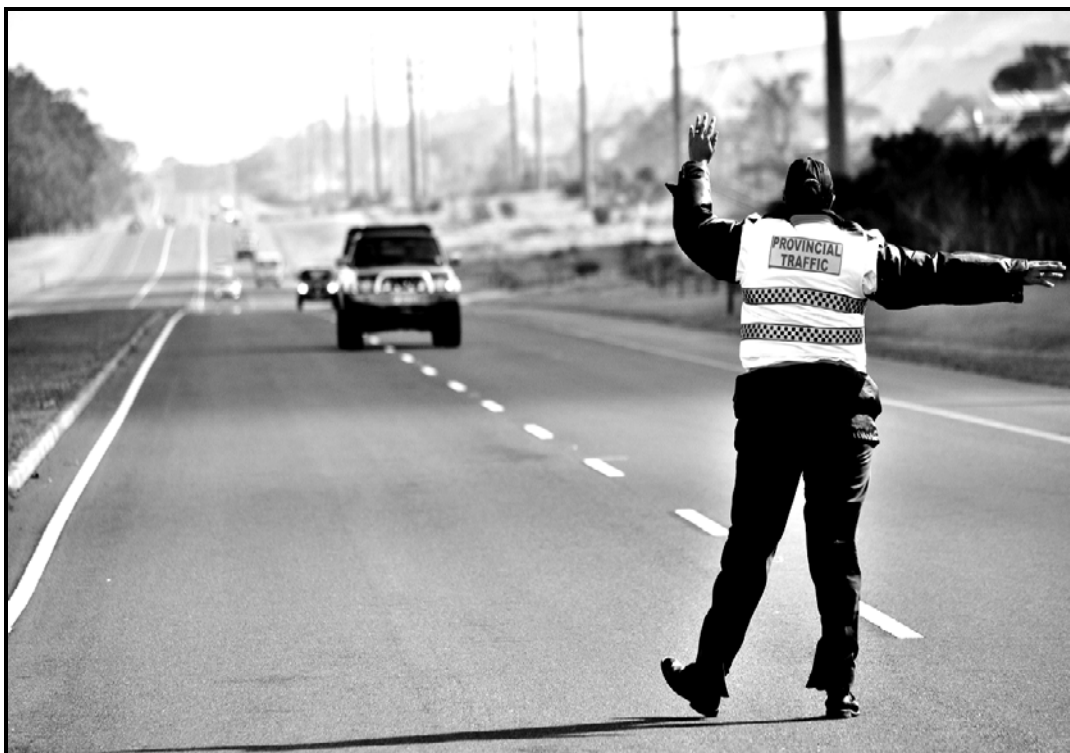
(2)

5.1.7 Hlaloša mabopi ao a thaletšwego go ya le ka moo a dirišitšwego ka gona temaneng.

(2)

5.2 Lebelela seswantšho se le mantšu a sona gore o tle o kgone go araba dipotšišo tšeo di latelago.

SETŠWELETŠWA SA G

[Inthanete]

- 5.2.1 Kgetha karabo ya maleba. Lelatodi la taelo yeo e tšweletšwago ke lephodisa ke:
- A Kitimiša
  - B Emiša
  - C Sepediša
  - D Bolediša
- (1)
- 5.2.2 Ngwala tirwa ya tiragalo ya seswantšho se. (1)
- 5.2.3 Efa neolotšisimi yeo e tšwelelago seswantšhong se o be o fahlele karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 5.2.4 Ngwala lešupi leo le tšweletšwago ke polelommele ya motho wa seswantšhong se mabapi le sefatanaga o be o ngwale gore ke la kgato efe. (2)
- [20]**
- PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40**
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80